

Dragana Dimitrijević

O SPISU COMMENTARIOLUM PETITIONIS

Spis koji je pred nama,¹ sudeći prema autorovom eksplicitnom objašnjenju, napisan je za jednu sasvim određenu priliku – za predizbornu kampanju konzulskog kandidata Marka Tulija Cicerona 64. godine p.n.e. u Rimu, ali se sa sigurnošću može reći da je bio zamišljen kao relativno sveobuhvatan i univerzalan priručnik za predizbornu kampanju u doba pozne Republike. Na samom kraju ovog spisa autor svoje delo naziva *Commentariolum Petitionis*, pa se stoga ovakav naziv uvrežio i u literaturi, iako se u boljim rukopisima javlja pod naslovom *Commentarium Consulatus Petitionis*, a u lošijim *De Petitione Consulatus*². U brojnim rukopisima ovaj spis nalazi se u okviru zbirke pisama Marka Tulija Cicerona i ispred njega stoji ime pošiljaoca, Kvinta Tulija Cicerona, i primaoca, njegovog starijeg i mnogo poznatijeg brata, Marka Tulija Cicerona, najvećeg rimskog besednika, pa se može reći da spis ima formu pisma. Ipak, najstariji i najznačajniji rukopis ‘Codex Mediceus 49.9’ ne sadrži ovaj spis³, te je ta činjenica postala jedan od glavnih argumenata za one naučnike koji su osporavali Kvintovo autorstvo, i sledstveno tome vreme nastanka datog spisa⁴. Naime, svi priređivači počevši od Valerija Palerma (Valerius Palermus) do Bihelera (Bücheler) smatrali su za neoborivu činjenicu da ovaj spis predstavlja Kvintovo pismo bratu Marku⁵. Međutim, Ojsner (Eussner) je ustvrdio ne samo da ovaj spis nije pismo, nego i to da je delo nastalo pred kraj stare ere spajanjem isečaka iz određenih spisa Marka Tulija Cicerona⁶. Nakon toga, počevši od XIX veka istraživači se svrstavaju na jednu od dve suprotne strane kada je u pitanju autorstvo, vreme nastanka, pa stoga i namena ovog spisa⁷. Budući da argumenti obeju strana, koji su po ovim pitanjima iznošeni, znatno osvetljavaju mnoge as-

- 1 Prevod je sačinjen prema latinskom tekstu u R. Y. Tyrrell, L. C. Purser, *The Correspondence of Cicero I*, ed. 3, Dublin, 1904, i svako odstupanje od datog teksta biće eksplicitno naznačeno. Podsticaj, pomoć i korisne sugestije u vezi sa prevodom spisa *Commentariolum petitionis* pružili su mi: prof. dr Marjanca Pakiž, doc. dr Drago Đurić, mr Dejan Dželebdžić i mr Nebojša Šuletić, te im se na tome svesrdno zahvaljujem.
- 2 Henderson, 1972, str. 746.
- 3 Ibid, str. 741.
- 4 Ibid.
- 5 Tyrrell, Purser, str. 116.
- 6 Eussner, str. 22.
- 7 Ibid, str. 128.

pekte datog spisa, smatramo da je sasvim svrsishodno da na ovom mestu budu ukratko izloženi.

Najpre treba kazati nekoliko reči o vremenu nastanka ovog spisa. Iz prvog sačuvanog pisma Marka Tulija Cicerona najboljem prijatelju Atiku saznajemo da u julu 65. godine još uvek nije bilo jasno koji će se kandidati nadmetati na izborima za konzule naredne, 64. godine⁸. Biheler je ukazao na to da ovaj spis nije mogao biti napisan pre 64. godine, budući da je tek početkom te godine postalo jasno da od šest konzulskih kandidata, koje pominje Askonije, samo dva, Katilina i Antonije, mogu ugroziti kandidaturu Marka Tulija Cicerona, o čemu svedoči i autor ovog spisa⁹. Potom, u spisu se pominje suđenje Katilini, koje je najverovatnije okončano novembra 65. godine. Najzad, Katilini se daju veće šanse za pobedu nego Antoniju, što ukazuje na to da je spis napisan pre juna 64. godine, kada su Katilinine pristalice počele da se osipaju¹⁰. Dakle, možemo zaključiti da je ovaj spis nastao u prvoj polovini 64. godine.

Sada ćemo izložiti nekoliko argumenata u prilog tezi da je autor spisa upravo Kvint Tulije Ciceron¹¹.

Prvo, u datom periodu Kvint Ciceron je mogao imati dovoljno slobodnog vremena za sastavljanje ovakvog spisa, budući da mu je neposredno pre toga istekao mandat edila. Naime, nekoliko godina unazad bili su doneseni izvesni zakoni, koji su regulisali izborni proces, ali nisu uvek primenjivani u praksi, te se tokom predizbornih kampanja često zaboravljalo na njihove odredbe. Stoga je Kvint verovatno učinio veliku uslugu svom bratu Marku, sastavivši nacrt predizbornih aktivnosti, a pri tom ne gubeći iz vida šta kaže o tome slovo zakona¹².

Drugo, ovaj spis je možda napisan po ugledu na Varonovu raspravu posvećenu Pompeju iz 70. godine, u kojoj je Varon izneo savete kako konzul Pompej treba da se ophodi prema Senatu. Gelijs kaže da je ova rasprava kasnije izgubljena, kao i da je Varon sličnu temu izložio i u pismu Opijanu¹³. Dakle, možemo pretpostaviti da je najpre Kvint napisao svoj spis po uzoru na Varonovu raspravu posvećenu Pompeju, a da je nakon toga Varon možda preuzeo od Kvinta formu pisma i posvetio ga Opijanu.

Treće, iz jednog pisma Marka Cicerona bratu Kvintu može se zaključiti da je Kvint bio upoznat sa Epiharmovim delom¹⁴. U 39. odeljku ovog spisa navodi se

8 Cic. *Att.* 1.1.

9 Tyrrell, Purser, str. 118.

10 Ibid.

11 Redosled i obrazloženje datih argumenata navodimo oslanjajući se u velikoj meri na Tyrrell, Purser, str. 118-119.

12 Na primer, u ovom spisu ne preporučuju se 'nomenclatores' koji su izgleda bili gotovo obavezan deo rimske predizborne kampanje, ali je njihovo delovanje bilo zabranjeno izvesnom zakonskom odredbom koja se vrlo često nije poštovala. Verovatno se radi o odredbi zakona Aurelija Kote iz 70. godine p.n.e.

13 Gell. 14.7.

14 Cic. *Q. Fr.* 3.1.

jedna Epiharmova misao, koja se pojavljuje i u pismu Marka Cicerona prijatelju Atiku, i to na grčkom jeziku¹⁵.

Četvrto, u jednom pismu Atiku Marko Ciceron kaže: “Od Kvintovih knjiga pošalji mi Teofrastovo delo *O častoljublju*“¹⁶. Dakle, Kvint je u svojoj biblioteci imao delo koje mu je moglo poslužiti kao uzor za dati spis.

Peto, prvo sačuvano Markovo pismo bratu Kvintu¹⁷, koje se tiče provincijske uprave, može se protumačiti kao neka vrsta uzvratne usluge, budući da se ovog puta Kvint našao pred teškim zadatkom. Na nekoliko mesta se mogu uočiti značajne podudarnosti između datog pisma i spisa *Commentariolum petitionis*¹⁸. Na kraju, iz drugih Markovih pisama Kvintu saznajemo da se Marko često obraćao za savet i pomoć svom mlađem bratu Kvintu, te da je možda i ovo dugačko savetodavno Kvintovo pismo Marku motivisano upravo Markovom molbom za savet i podršku tokom predizborne kampanje.

Na ovom mestu smatramo da treba izneti nekoliko argumenata koje su pojedini naučnici iznosili protiv teze o Kvintovom autorstvu ovog spisa.

Prvo, uočeno je da pojedini delovi spisa *Commentariolum petitionis* gotovo doslovno odgovaraju određenim fragmentima besede *Oratio in Toga Candida* Marka Tulija Cicerona. Postoje dva moguća objašnjenja: 1) Marko Tulije Ciceron koristio je rečenice iz spisa *Commentariolum petitionis* njegovog brata Kvinta, ili 2) nepoznati autor datog spisa poslužio se delovima besede Marka Cicerona. Ojsner, pobornik ovog drugog mišljenja čak tvrdi da se u ovom spisu mogu uočiti sličnosti i sa drugim Ciceronovim delima¹⁹. Međutim, Tired (Tyrrell) se složio da zaista postoje podudarnosti između ovog spisa i besede *Oratio in Toga Candida*, ali da ubeđljivih sličnosti sa drugim delima Marka Tulija Cicerona nema²⁰. Treba reći da su sve uočene podudarnosti koncentrisane u onom delu spisa *Commentariolum petitionis* koji se tiče Ciceronovih rivala, Katiline i Antonija²¹, kao i to da su svi detalji u vezi sa njima izneseni istim redosledom. Tired je, po našem mišljenju, dosta ubeđljivo pokazao da je Marko Ciceron verovatno iskoristio formulacije svog brata i retorski ih uobličio²².

Drugo, Ojsner izražava sumnju u Kvintovo autorstvo imajući u vidu činjenicu da spis ne obrađuje sam početak predizborne kampanje²³, već se odnosi na period kada je bilo jasno da Ciceron ima samo dva ozbiljna rivala, Katilinu i Antonija. Lako je uočiti da se Ojsnerov argument može navesti ne u prilog, već protiv njegove

15 Cic. *Att.* 1.19.

16 Cic. *Att.* 2.3.

17 Cic. *Q. Fr.* 1.1.

18 Vidi, na primer, *Q. Fr.* 1.1.43 i *Q. Fr.* 1.1.45.

19 Osim podudarnosti pojedinih delova spisa sa fragmentima besede *Oratio in Toga Candida*, Ojsner tvrdi da se mogu uočiti sličnosti sa delovima besede *Pro Plancio* i besede *Pro Murena*, kao i sa pismom Marka Cicerona bratu Kvintu u vezi sa provincijskom upravom (*Q. Fr.* 1.1).

20 Tyrrell, Purser, str. 125-126.

21 *Comm.* 8-12.

22 Tyrrell, Purser, str. 125.

23 Početak predizborne kampanje bio je jula 65. godine. Vidi Cic. *Att.* 1.1.

glavne teze. Naime, verovatno bi upravo neki kompilator pokušao da se zakloni iza detaljnog i hronološki složenog sleda događaja, a sam Kvint nikako nije morao osećati potrebu za iscrpnim prikazom celog toka predizborne kampanje.

Treće, u prilog svojoj tezi Ojsner navodi i to da Kvint nije mogao imati dovoljan kredibilitet, budući da je do datog trenutka od svih visokih funkcija obavljao samo funkciju edila, da bi mogao da daje savete svom starijem i iskusnijem bratu Kvintu. Ovakvom stavu protivreče same Markove reči upućene bratu Kvintu u brojnim pismima²⁴.

Iz svega navedenog možemo zaključiti da do sada nisu izneseni dovoljno čvrsti dokazi protiv Kvintovog autorstva ovog spisa, te i da spis možemo datirati u prvu polovinu 64. godine p.n.e. Prvobitna namena ovog spisa bila je davanje praktičnih saveta bratu Marku tokom njegove predizborne kampanje, ali je Kvint verovatno imao ideju o objavljivanju datog dela. O tome svedoči njegova molba s kraja teksta da mu brat Marko da sugestije kako bi se otklonili svi nedostaci i kako bi tekst postao gotovo savršen²⁵. Ne znamo da li je Marko Ciceron to ikada učinio, ali vidimo da tekst nije pisao izuzetan umetnik, kakav je bio Marko Ciceron, već čovek skromnijeg literarnog dara, ali izuzetno oštrog uma i nesumnjivo velikih praktičnih znanja iz političke filozofije. Stoga, ovaj spis predstavlja vredan izvor za proučavanje rimskog društvenog sistema i politike u doba kasne Republike.

Dragana Dimitrijević
Filozofski fakultet, Beograd

24 Na primer, vidi Cic. *Q. Fr.* 1.1.18 i *Q. Fr.* 1.1.43.

25 *Comm.* 58.